

**Ενότητα. Μεθοδολογικά ζητήματα διδασκαλίας της ξένης λογοτεχνίας από
μετάφραση
Κείμενα για το Ανθολόγιο Νεότερης Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας**

1. Νάσος Βαγενάς, "Η ξένη λογοτεχνία στη Μέση Εκπαίδευση", εφ. *Το Βήμα της Κυριακής*, 13 Σεπτ. 1998, σ. Β 17.

Κείμενο

Το μάθημα της "Νεότερης Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας", που εισάγεται, πρώτη φορά, από τη νέα σχολική χρονιά στη Β' Λυκείου, είναι από τα πλέον σημαντικά νέα μαθήματα που μπήκαν στη μέση εκπαίδευση, τα τελευταία χρόνια. Όχι μόνο γιατί θα διευρύνει τους λογοτεχνικούς ορίζοντες του μαθητή πέρα από το ελληνικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο λειτουργεί, σχεδόν ολοσχερώς, η διδασκαλία της λογοτεχνίας ως σήμερα, αλλά και γιατί θα τον βοηθήσει να διακρίνει τις σχέσεις που συνδέουν τη νεοελληνική λογοτεχνία με τις λογοτεχνίες των άλλων ευρωπαϊκών χωρών, και να κατανοήσει καλύτερα τη θέση της μέσα στο ευρωπαϊκό λογοτεχνικό πεδίο.

Το μάθημα εισάγεται ως επιλεγόμενο, υποθέτω, στην αρχή, επειδή χρειάζεται μια περίοδο δοκιμαστικής διδασκαλίας. Γιατί θα πρέπει να καθιερωθεί ως υποχρεωτικό πράγμα που θα έχει θετικά επακόλουθα και για την τριτοβάθμια εκδοχή του, αφού η ανάγκη της καλύτερης διδασκαλίας του στο λύκειο θα υποχρεώσει τα τμήματα ελληνικής φιλολογίας των Φιλοσοφικών μας Σχολών να το περιλάβουν στα διδακτικά τους προγράμματα, από τα οποία, απ' όσο γνωρίζω, δυστυχώς απουσιάζει (το μάθημα της Συγκριτικής Φιλολογίας - στον βαθμό που διδάσκεται - δεν είναι ταυτόσημο με το μάθημα της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας).

Είπα παραπάνω ότι η διδασκαλία της λογοτεχνίας στη μέση εκπαίδευση έως σήμερα είναι διδασκαλία της ελληνικής λογοτεχνίας σχεδόν ολοσχερώς· διαπίστωση που θα πρέπει να τεκμηριώσω. Διότι στα διδασκόμενα σήμερα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* υπάρχουν ξένα λογοτεχνικά έργα σε μετάφραση (λίγα στα της Γ' Γυμνασίου και των τριών τάξεων του λυκείου υπό μορφήν παραρτήματος, και ελάχιστα στα των δύο πρώτων του Γυμνασίου). Άλλωστε, η ξένη λογοτεχνία στη μέση εκπαίδευση έχει μια ιστορία, την οποία καλό θα ήταν να περιγράφαμε για να προσδιορίσουμε καλύτερα τη σημασία του νέου μαθήματος (αντλώ τα περισσότερα από τα στοιχεία αυτής της ιστορίας από τη δίτομη μελέτη του Βασιλείου Ιω. Τόγια "Το μάθημα των Νέων Ελληνικών στη μέση εκπαίδευση. Ιστορική θεώρηση (1833 - 1967)", Θεσσαλονίκη 1988 και 1990).

Η διδασκαλία ξένων λογοτεχνικών κειμένων στη μέση εκπαίδευση εισάγεται, πρώτη φορά το 1914. Όταν σκεφθούμε ότι κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας αρχίζουν να διδάσκονται στην αρχαιοκρατούμενη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πρώτη φορά, μόλις το 1884 (τότε τυπώνονται και οι πρώτες σχολικές ανθολογίες Νεοελληνικών Αναγνωσμάτων), συμπεραίνουμε ότι η εισαγωγή της διδασκαλίας της ξένης λογοτεχνίας δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί καθυστερημένη. Ενδεχομένως, στοιχεία γαλλικής λογοτεχνίας διδάσκονταν οι μαθητές που μάθαιναν τη γαλλική γλώσσα από τις διάφορες γαλλικές Χρηστομάθειες του 19^{ου} αιώνα (λ.χ. του Ιακώβου

Πιτσιπίου, Ιωάννου Καρασούτσα, ή Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή), οι οποίες περιείχαν και λογοτεχνικά κείμενα στο πρωτότυπο. Δεν γνωρίζουμε όμως ως ποιο βαθμό (θα έλεγα, και αν) η διδασκαλία αυτών των κειμένων υπερέβαινε το γλωσσικό επίπεδο. Η εισαγωγή της ξένης λογοτεχνίας στο διδακτικό πρόγραμμα του 1914 (στη Γ' και Δ' τάξη των γυμνασίων) συνόδευε την απόπειρα να μπει η διδασκαλία κειμένων της νεοελληνικής λογοτεχνίας, πρώτη φορά, στις δύο ανώτερες τάξεις του τετρατάξιου τότε Γυμνασίου (ως τότε, η διδασκαλία αυτή περιλαμβανόταν μόνο στο πρόγραμμα όλων των τάξεων του τριτάξιου Ελληνικού Σχολείου, που ήταν η πρώτη βαθμίδα της μέσης εκπαίδευσης). Κείμενα ξένης λογοτεχνίας "εν δοκίμω μεταφράσει" εισάγονται, πρώτη φορά τον ίδιο χρόνο, και στα διδακτικά προγράμματα των διδασκαλείων, στο πλαίσιο και εδώ του μαθήματος των νέων ελληνικών: στη Γ' τάξη του Διδασκαλείου δημοτικής εκπαίδευσης και στην Α' και Β' τάξη του Διδασκαλείου νηπιαγωγών (στο δεύτερο, ορίζεται η "ανάγνωση κατ' οίκον εξελεγχόμενη καθ' εβδομάδα εν τω σχολείω" - βλ. Δαυίδ Αντωνίου, "Τα προγράμματα της μέσης εκπαίδευσης", 1833 - 1929, τομ. 2^{ος}, Αθήνα 1988).

Οι ανάγκες διδασκαλίας της νέας ύλης οδήγησαν στην εκπόνηση, από τον Ιωάννη Ν. Σιδέρη, του πρώτου σχετικού ανθολογίου ("Εκλογή αναγνωσμάτων εκ ξένων λογοτεχνιών εν μεταφράσει, μετά βιογραφικών σημειώσεων και εικόνων", Εν Αθήναις 1915), το οποίο ήταν στην πραγματικότητα ανθολόγιο ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, αφού τα κείμενα που το συνέθεταν (ποιήματα, πεζογραφήματα, αποσπάσματα δραμάτων) ήταν όλα ευρωπαϊκά (γαλλικά, γερμανικά, αγγλικά, ιταλικά, ισπανικά και ρωσικά). Το ανθολόγιο που εκδόθηκε προς κοινή χρήση των Διδασκαλείων και των γυμνασίων, ήταν ένα πολύ αξιόλογο εγχειρίδιο για τα εκπαιδευτικά δεδομένα της εποχής και θα πρέπει να στήριξε τη διδασκαλία του Νόμου του 1914. Η αναφερόμενη στη διδασκαλία των νέων ελληνικών και της ξένης λογοτεχνίας, "ήταν αναπόφευκτο να μείνει νεκρό γράμμα" (Τόγιας) δεν φαίνεται να επαληθεύεται πλήρως, τουλάχιστον σε ό, τι αφορά την ξένη λογοτεχνία, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι το ανθολόγιο επανεκδόθηκε το 1925. Όπως και αν έχει το πράγμα, το νέο διδακτικό πρόγραμμα του 1930 ακύρωσε τη χρήση του ανθολογίου, καθώς τα κείμενα της ξένης λογοτεχνίας περιλήφθηκαν στα νέα βιβλία Νεοελληνικών Αναγνωσμάτων των δύο τελευταίων τάξεων του γυμνασίου. Από τότε, η παρουσία τους - έστω περιορισμένη - θα είναι σχεδόν μόνιμη στα Νεοελληνικά Αναγνώσματα αυτών των τάξεων και, μετά τη μεταπολίτευση του 1974, στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας όλων των τάξεων του γυμνασίου και του λυκείου.

Μια παρένθεση: Με τα οριστικά προγράμματα της μεταρρύθμισης του 1964, που δημοσιεύτηκαν το 1966, η διδασκαλία και "ξένων δοκίμων έργων εξ ειδικής ανθολογίας της παγκοσμίου λογοτεχνίας επί μίαν τουλάχιστον ώραν ανά 15νήμερον" ορίστηκε για τη Β' Λυκείου, στο πλαίσιο πάντοτε του μαθήματος των Νέων Ελληνικών. Είναι η πρώτη φορά στην ιστορία του μαθήματος που ορίζεται από το Πρόγραμμα ως σχολικό βιβλίο ανθολόγιο κειμένων ξένης λογοτεχνίας (η έκδοση του ανθολογίου του Σιδέρη ήταν μια πράξη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας· η χρήση του δεν ήταν υποχρεωτική). Και πρώτη φορά ορίζεται ιδιαίτερη ώρα για τη διδασκαλία τους, η οποία ως τότε ήταν ζήτημα ελεύθερης επιλογής των καθηγητών. Ούτε όμως ανθολόγιο εκδόθηκε ούτε το νέο πρόγραμμα τέθηκε σε εφαρμογή, εξαιτίας της δικτατορίας του 1967, με αποτέλεσμα να παραμείνουν σε χρήση ως τη μεταπολίτευση τα Νεοελληνικά Αναγνώσματα του 1956.

Αυτή είναι η τυπική ιστορία της διδασκαλίας της ξένης λογοτεχνίας στη μέση εκπαίδευση - της διδασκαλίας, όχι του μαθήματος, γιατί η ξένη λογοτεχνία ήταν ενταγμένη πάντα, όπως είπαμε, στο μάθημα των νέων ελληνικών. Ποια όμως ήταν η ουσιαστική ιστορία της; Κατά πόσο διδάσκονταν τα ξένα κείμενα στον ελάχιστο χρόνο που είχε οριστεί γι' αυτά; Ασφαλώς, οι καθηγητές, που δεν τα είχαν διδαχθεί στο πανεπιστήμιο, θα έβρισκαν δικαιολογίες να τα αποφύγουν, και μόνο λίγοι με ειδικά ενδιαφέροντα και μεράκι θα προσπαθούσαν να τα διδάξουν, σύμφωνα με τα κεκανονισμένα. Η σκέψη αυτή επαληθεύεται από πρόσφατη έρευνα της Πανελλήνιας Ένωσης Φιλολόγων για το σχολικό έτος 1991 - 92, τα στοιχεία της οποίας δείχνουν ότι, ενώ η αναλογία νεοελληνικών και ξένων κειμένων, που περιέχονται στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, είναι αντιστοίχως 90% και 10%, η ποσόστωση των ωρών που πραγματικά αναλώθηκαν για τη διδασκαλία τους είναι 94,26% για τα νεοελληνικά και 5.74% για τα ξένα κείμενα.

Με την εισαγωγή του αυτόνομου (δίωρου εβδομαδιαίως), μαθήματος της "Νεότερης Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας" (έστω επιλεγμένου) τίθενται οι βάσεις μιας επιλογής στο μάθημα της Λογοτεχνίας. Αλλά για τη σημασία αυτού του μαθήματος θα μιλήσουμε στην επόμενη επιφυλλίδα μας.